

Ruština a čeština z hlediska různé míry syntetizmu a analytizmu

Ruština i čeština patří typologicky k jazykům syntetickým, v obou jazycích nicméně nacházíme různé projevy analytizmu, které se výrazněji prosazují v současné ruštině.

V oblasti **tvoření pojmenování** se větší míra analytičnosti ruštiny projevuje:

- 1) častějším využíváním souslovných (sdružených) pojmenování o struktuře substantivum + shodný/neshodný přívlastek (*железная дорога, талон на питание*)
- 2) hojnějším využíváním verbonominálních spojení (*принимать участие, оказывать помощь*)
- 3) analytickým vyjadřování různých přísluvečných okolností (*с каких пор, другим образом, в прошлом году*).

1. Souslovná adjektivní pojmenování v RJ x derivovaná pojmenování v ČJ

- názvy výrobních, komerčních aj. zařízení

ruština	čeština
<i>завод, фабрика, мастерская, цех, зал</i>	<i>-n(a)/-árn(a)/-írn(a)/-ovn(a)</i>
металлургический завод машиностроительный завод цементный завод газовый завод стекольный завод кирпичный завод завод крупнопанельных изделий	železárna strojírna cementárna plynárna sklárna cihelna panelárna
бумажная фабрика трикотажная фабрика обогащительная фабрика брикетная фабрика прядельная фабрика ткацкая фабрика	papírna pletárna úpravna briketárna přádelna tkalcovna
ремонтная мастерская точильная/шлифовальная/гранильная мастерская столярная мастерская закалочная мастерская котельная мастерская кузнечная мастерская лакировочная мастерская литейная мастерская модельная мастерская монтажная мастерская	opravna brusírna (nástrojů/skla/kamenů) stolárna kalírna kotelárna kovárna lakovna slévárna modelovna montovna

бараночный цех	preclíkárna
бродильный цех	kvasírna
варочный цех	varna
волоочильный цех	tažírna
закалочный цех	kalírna
инструментальный цех	nástrojárna
клепальный цех	nýtárna
красильный цех	barvírna
кузовный цех	karosárna
игорный зал	herná
машинный зал	strojovna
читальный зал	čítárna
лекционный зал	posluchárna
зал ожидания	čekárna
меняльная контора	směnárna
сберегательная касса	spořitelna
курильная комната	kuřárna

- názvy oblastí lidské činnosti

ruština	čeština
дело, искусство, производство	-ství/-ctví
банковское дело	bankovníctví
биржевое дело	burzovníctví
выставочное дело	výstavnictví
горное дело	hornictví
лётное дело	letectví
военное дело	vojenství
инженерное дело	inženýrství
газетное дело	novinářství
малярное дело	malířství (pokojů)
слесарное дело	zámečnictví
стекольное дело	sklářství
страховое дело	pojišťovníctví
финансовое дело	finančníctví
экспедиторское дело	speditérství
ювелирное дело	zlatnictví
актёрское искусство	herectví
изобразительное искусство	malířství
бондарное производство	bednářství
гончарное производство	hrnčířství
кирпичное производство	cihlářství

- názvy prodejen a dílen

ruština	čeština
---------	---------

магазин, мастерская	-ství/-ctví
книжный магазин писчебумажный магазин продовольственный магазин мясной магазин ювелирный магазин магазин скобяных товаров	knihkupectví papírnictví potravinářství řeznictví zlatnictví železářství
обойная мастерская переплётная мастерская	čalounictví knihařství

- názvy míst určených k nějaké činnosti

ruština	čeština
место, поле, площадь/площадка	-išt(ě)
место работы место жительства	pracoviště bydliště
спортивная площадка детская площадка футбольное поле автомобильная стоянка картофельное поле клеверное поле навозная яма плавательный бассейн площадь ворот лагерная стоянка	hřiště, (sportovní) cvičiště dětské hřiště fotbalové hřiště parkoviště brambořiště jeteliště hnojiště koupaliště brankoviště tábořiště
ale také: -ище училище пастбище пепелище селище хранилище жилище убежище стрельбище чистилище поприще	učiliště pastviště spáleniště sídlíště (pravěké) skladiště, nádrž obydlí úkryt, útulek střelnice očistec působíště, kolbiště

- názvy dokumentů

ruština	čeština
билет, талон	-enk(a)/-ank(a)
входной билет проездной билет отпускной билет	vstupenka jízdenka dovolenka

талон на питание посадочный талон бланк для заявления (заявка) лотерейный билет	stravenka místenka žádanka (los)
--	---

- názvy peněžních částek

ruština	čeština
плата, сбор, расходы	-né
плата за вход плата за проезд плата за водоснабжение и канализацию плата за наём плата за обучение плата за общежитие плата за перевозку плата за прокат плата за стол абонентная плата транспортные расходы гербовая пошлина страховой взнос вступительный взнос почтовый сбор прибавка/надбавка к зарплате (за отдельное жительство от семьи при исполнении служебных обязанностей)	vstupné jízdné vodné a stočné nájemné školné kolejné převavné půjčovní stravné předplatné dopravné kolkovní pojistné zápisné poštovní odlučné
vedle toho také substantivizovaná adjektiva na - ны(е)/-евы(е): наличные карманные суточные, командировочные подъёмные премиальные наградные	hotovost kapesné diety náhrada za stěhovací výlohy prémie peněžitá odměna

- názvy částí celku, číselná podstatná jména

ruština	čeština
часть	-in(a)
третья часть четвёртая часть пятая часть десятая часть сотая часть тысячная часть	třetina čtvrtina pětina desetina setina tisícina

ехать на четвёртом трамвае жить в семнадцатом номере сорочка тридцать девятого размера двадцать штук сигарет	jet čtyřkou bydlet na sedmáctce košile devětatřicítka dvacítká cigaret
---	---

- oblast odborné terminologie

ruština	čeština
anatomie	
барабанная перепонка коренной зуб глазное яблоко жёлчный пузырь грудобрюшная преграда поджелудочная железа зубная железа	(ušní) bubínek stolička bulva žlučník bránice slinivka brzlík
matematika/geometrie	
двойное количество тройное правило таблица умножения центр тяжести вертикальная проекция горизонтальная проекция	dvojnásobek trojčlenka násobilka těžiště nárys půdorys
ekonomika/finance	
наложенный платеж долговая запись добавочная стоимость	dobírka dobropis nadhodnota
doprava	
железная дорога скорый поезд дорожный мастер канатная дорога парусная лодка	železnice rychlík traťmistr lanovka plachetnice
technika	
фрезерный станок шлифовальный станок ленточная пила трубочный ключ зарядный агрегат	frézka bruska pásovka hasák nabíječka
sport	
тройной прыжок наклон вперёд гребля на каноэ конькобежный спорт	trojskok předklon kanoistika rychlobruslení

лыжный спорт	lyžování
vojenství	
младший сержант старший сержант младший лейтенант старший лейтенант воздушный флот подводная лодка	desátník rotný podporučík nadporučík letectvo ponorka
další oblasti	
населённый пункт земельный участок гаражное хранение школьный сторож дополнительная статья	obec pozemek garážování školník doložka

2. Verbonominální spojení (analytická pojmenování slovesného typu)

Větší sklon analytičnosti se v ruštině projevuje hojnějším tvořením a využíváním spojení sloves se substantivy, tvořících významovou jednotku (*оказывать влияние, давать обещание, принимать участие, приходить в ужас* apod.).

Tato spojení se skládají ze slovesa širokého významu a substantiva (obvykle také slovesného původu), které je významovým jádrem celého spojení.

Verbonominální spojení jsou běžná i v češtině (*poskytovat pomoc, podrobit kritice, vést jednání, dát slíbit* apod.), jsou však stylisticky příznakovější (knižnější) a v řeči méně častá, než synonymní jednoslovné výrazy (*pomáhat, kritizovat, jednat, slíbit* apod.)

ruština		čeština
братъ	направление/курс (куда) начало	mířit/směřovat (kam) začínat/pramenit
вводить	в заблуждение (кого) в жизнь (что) в употребление/в обиход	klamat (koho) uskutečňovat/realizovat (co) zavádět (co)
давать	гудок течь: <i>ведро даёт т.</i> трещину: <i>стены дали т.</i> осадок: <i>раствор даёт о.</i> осечку: <i>ружьё дало о.</i> клятву оценку (чему) характеристику (чему)	houkat/troubit téct: <i>kbelík teče</i> praskat: <i>stěny popraskaly</i> srážet se: <i>roztok se sráží</i> selhávat: <i>puška selhala</i> přísahat hodnotit (co) charakterizovat (co)
делать	вид ссылку (на кого/что)	tvářit se odvolávat se (na koho/co)

	замечание (кому) предложение (кому)	napomínat (koho) navrhovat (komu)/žádat o ruku (koho)
иметь	в распоряжении (что) применение место силу: <i>постановление имеет с.</i>	disponovat (čím) (po)užívat se vyskytovat se platit: <i>nařízení platí</i>
навести	справку (о чём)	informovat se (o čem)
наводить	критику (на кого/что) чистоту/порядок красоту	kritizovat (koho/co) uklízet šlechtit se/malovat se/zkrášlovat se
наносить	оскорбление (кому)	urážet (koho)
находить	своё выражение отображение воплощение	projevovat se odrážet se/ projevovat se uskutečňovat se
нести	наказание (за что)	pykat (za co)
обращать	внимание (на что)	všímat si (čeho)
оказывать	влияние/действие (на кого/что) помощь (кому) радушный приём (кому)	působit (na koho/co) pomáhat (komu) vřele vítat/přijímat (koho)
подевргать	анализу (что) критике (что) обработке (что) наказанию (кого) пыткам (кого) обстрелу (что) эксплуатации (кого) штрафу (кого)	analyzovat (co) kritizovat (co) zpracovávat (co) trestat (koho) mučit (koho) ostřelovat (co) vykořisťovat (koho) pokutovat (koho)
поднимать	дело (против кого) восстание (против кого) на ноги (кого) бокал (за кого/что)	vystupovat (proti komu) povstávat (proti komu) pomáhat (komu)/podporovat (koho) připíjet (komu/čemu)
приводить	в волнение (кого/что) в исполнение (что) в бешенство (кого) в тревогу (кого)	rozrušovat (koho) uskutečňovat (co) rozzuřovat (koho) zneklidňovat (koho)
принимать	участие (в чём) решение ванну/душ экзамен (у кого)	účastnit se (čeho) rozhodovat koupat se/sprchovat se zkoušet (koho)
приходить	на ум/в голову (кому) в ужас в негодование в бешенство/в ярость в отчаяние в изумление в сознание в упадок	napadat (komu/koho) děsit se rozhorlovat se rozzuřovat se zoufat si žasnout přicházet k sobě/vzpamatovávat se upadat/chátrat
причинять	огорчение (кому) боль (кому)	zarmucovat (koho) ubližovat (komu)
проводить	в жизнь (что) тренировку	uskutečňovat (co) trénovat

	бойкот (чего) террор (против кого) посадку движение	bojkotovat (co) terorizovat (koho) přistávat pochodovat (<i>voj.</i>)
ставить	дату (на чём) подпись (под чем) под сомнение (что) в известность (кого о чём) под угрозу (кого/что)	datovat (co) podepisovat (co) pochybovat (o čem)/zpochybňovat (co) informovat (koho o čem) ohrožovat (koho/co)

3. Analytické vyjadřování různých příslovečných okolností

3.1 Podobně jako u pojmenování substancí a dějů setkáváme se s analytickým vyjadřováním i při pojmenování vlastností, které je charakteristické zejména pro odborný a jednací (administrativní) styl (*лошадь гнедой масти, специалист высокой квалификации*).

Čeština dává přednost spojením s prostými adjektivy ve funkci shodného přívlastku (*hnědý kůň, vysoce kvalifikovaný odborník*).

Srov.:

поезд прямого сообщения	<i>přímý vlak</i>
леса паркового типа	<i>parkové lesy</i>
рычаг переключения скоростей	<i>rychlostní páka</i>
котёл высокого давления	<i>vysokotlaký kotel</i>
сообщение официального характера	<i>úřední sdělení/oznámení</i>
средства массовой коммуникации	<i>(hromadné) sdělovací prostředky</i>
перчатки ручной вязки	<i>ručně pletené rukavice</i>

3.2 Větší sklon k analytičnosti ruština projevuje při vyjadřování různých príslovečných okolností. Oproti češtině je v ruštině omezeno užívání zájmených a některých dalších adverbíí a místo nich se v ruštině užívá výrazů se substantivy:

по какой/этой дороге/трассе	<i>kudy/tudy</i>
по какому/этому пути	
до каких/сих/тех пор	<i>dokdy/dosud/dotud</i>
с каких пор	<i>odkdy</i>
с давних пор	<i>odedávna</i>
на/в другом месте	<i>jinde</i>
на/в другое место	<i>jinam</i>
до обеда/в первой половине дня	<i>dopoledne</i>
после обеда/во второй половине дня	<i>odpoledne</i>
в прошлом году	<i>loni</i>
в следующем году	<i>napřesrok</i>
каким/таким образом	<i>jak/tak</i>
другим образом	<i>jinak</i>

каким-нибудь образом

nějak

Zvláště často jsou podobná spojení ekvivalentem českých adverbií způsobových (1) a zřetelových (2):

(1)	блестящим образом	<i>skvěle</i>
	коренным образом	<i>radikálně</i>
	следующим образом	<i>takto/následovně</i>
	главным образом	<i>hlavně</i>
	надлежащим образом	<i>náležitě/patříčně</i>
	решительным образом	<i>rozhodně/kategoricky</i>
	частным образом	<i>soukromě</i>
(2)	по характеру	<i>povahově</i>
	с точки зрения содержания	<i>obsahově</i>
	в идейном отношении	<i>myšlenkově</i>
	в количественном отношении	<i>kvantitativně</i>

3.3 Dalším projevem analytismu v ruštině je vytváření tzv. sekundárních předložek typu: *ввиду чего, по причине чего, по линии чего, несмотря на что, благодаря чему* aj.

Tyto předložky vyjadřují různé významové vztahy přesněji než předložky jednoduché a jejich počet proto v obou jazycích vzrůstá. V češtině však tento proces postupuje pomaleji, a je proto třeba mít na zřeteli, že mechanické přenášení ruských sekundárních předložek do češtiny by mnohde mohlo působit násilně a stylisticky nepřiměřeně:

ruština	čeština
В случае пожара нажмите кнопку.	При пожáру stiskněte tlačítko.
По причине нелётной погоды рейс был отменен.	Pro nepříznivé počasí byl let zrušen.
В условиях взаимного доверия можно ожидать положительные результаты сотрудничества.	При vzájemné důvěře lze očekávat kladné výsledky spolupráce.
Оружие - это то, что всегда сопровождало человека на протяжении веков.	Zbraně jsou tím, co vždy doprovázelo člověka po staletí.
Наша школа отстаёт в области использования вычислительной техники.	Naše škola zaostává ve využívání výpočetní techniky.
Были приняты особые меры по линии улучшения качества продукции.	Byla učiněna zvláštní opatření ke zlepšení kvality výrobků.

4. Složená slova v ruštině a jejich české ekvivalenty

4.1 Tvoření složenin (kompozit), tj. pojmenování sestávajících ze dvou a více slovních základů, je produktivní v obou jazycích, ruštinu však proti češtině charakterizuje mnohem širší uplatnění tohoto slovotvorného modelu v případech, kdy čeština využívá analytického souslovného pojmenování (*авиапроизшествие – letecké neštěstí, автоконцерн – automobilový koncern, кинозвезда – filmová hvězda, радиопьеса – rozhlasová hra, телесериал – televizní seriál* apod.).

Neznamená to však, že by tento fakt byl v rozporu s tvrzením o silnější tendenci k analytismu v ruštině: velmi často zde v ruštině v roli první části složeniny totiž vytupují tzv. analytická adjektiva, tj. nesklonné mezinárodní slovotvorné elementy kořenového typu, které se prakticky bez omezení spojují z domácími nebo jinými cizojazyčnými kořenovými komponenty a plní v takto aglutinačně vytvořených pojmenováních atributivní funkci určujícího členu kompozitního lexému:

авиа- (авиационный)	letecký	нарко – (наркотический)	drogový
авиакомпания авиадвигатель авиалиния авиакатастрофа авиапроизшествие авиамоделирование авиапарад/авиашоу авиаперевозка авиапром(ышленность) авиапочта авиатранспорт	l-á společnost l-ý motor l-á linka l-á katastrofa l-é neštěstí l-é modelářství l-á přehlídka l-á přeprava l-ý průmysl l-á pošta l-á doprava	наркодел наркоделец наркодилер наркозависимость наркорынок	výrobce drog d-ý dealer d-ý dealer d-á závislost d-ý trh
авто- (автомобильный/ автобусный)	automobilový/ autobusový	радио-	rozhlasový
автоавария автовокзал автозапчасти автогигант автоинвестор автоинспекция автоколонна автоконцерн аволавка автопром	a-á nehoda a-busové nádraží a-é náhradní díly a-ý gigant a-ý investor a-á inspekce a-á kolona a-ý koncern a-á prodejna a-ý průmysl	радиоавтор радиовещание радиоприёмник радиопьеса радиореклама радиоролик радиорынок радиослушатель	r-ý autor r-é vysílání r-ý přijímač r-á hra r-á reklama r-ý šot r-ý trh r-ý posluchač
вело- (велосипедный)	cyklistický	теле-	televizní
велобаза велогонки VELOкамера велоспорт	c-á základna c-é závody úschovna kol c-ý sport	телеаудитория телеведущий телевикторина телереклама	t. publikum/diváci t. moderátor t. soutěž t. reklama

велотренажёр велошкола	c-ý treňažer c-á škola	телерынок телесериал телеэфир	t. trh t. seriál t. vysílání
кино-	filmový	эко-	ekologický
киноафиша кинобоевик кинодержава кинопрофессия кинореклама кинорынок кинохит киноязык	f-ý plakát f-ý thriller f-á velmoc f-á profese f-á reklama f-ý trh f-ý hit f-ý jazyk	экобедствие/ экокатастрофа экосводка	e-á katastrofa e-á zpráva

Analytická adjektiva uvedeného typu jsou využívána i při tvorbě nových pojmenování v češtině (*autorádio, biopotraviny, cyklostezka, ekodům, elektrosoučástky, energoblok, narkomafie*), v ruštině je však jejich repertoár mnohem širší (čeština např. v této funkci téměř vůbec nevyužívá elementů *kino-, radio- tele-*) a tvoření nových kompozit s analytickými adjektivy mnohem produktivnější (viz výše uvedené příklady).

4.2 Produktivní jsou v ruštině i složeniny s druhou složkou *-вед, -воз, -вод, -провод, -мер, -метр, -ход* aj.: *театровед* (divadelní vědec), *мотовоз* (motorová lokomotiva), *птицевод* (chovatel drůbeže), *секундомер* (stopky), *газопровод* (plynovod), *луноход* aj.

4.3 Poměrně časté jsou v ruštině složeniny, v nichž substantivum v první části je v podřadném vztahu k druhé části: *товарополучатель* (příjemce zboží), *работодатель* (zaměstnavatel), *нефтепереработка* (zpracování ropy), *законопроект* (návrh zákona), *капиталовложение* (investice), *неплатежеспособность* (platební neschopnost), *грузовместимость* (ložnost), *грузоподъёмность* (nosnost).

4.4 Velmi produktivní a pro ruštinu charakteristické je vytváření přístavkových spřežek typu *вагон-холодильник* (chladírenský vagon), *кресло-кровать* (rozkládací křeslo), *инженер-риэлтор* (realitní inženýr) apod. Jejich ekvivalenty jsou v češtině buď odvozeniny, nebo pojmenování jiného typu, nejčastěji však spojení substantiva s přívlastkem, např.:

вагон-ресторан	<i>jídelní vůz</i>
бизнес-план	<i>podnikatelský projekt</i>
матч-реванш	<i>odvetné utkání</i>
выставка-ярмарка	<i>výstavní trhy</i>
страны-участницы	<i>účastnické státy</i>
ракета-носитель	<i>nosná raketa</i>
лётчик-истребитель	<i>stíhací letec</i>
юбка-брюки	<i>kalhotová sukně</i>
теплоход-кафе	<i>plovoucí kavárna</i>
конструктор-моделист	<i>modelář</i>

диван-кровать	<i>pohovka</i>
садовод-любитель	<i>zahrádkář</i>

4.5 Neméně produktivní je v ruštině tvoření složených adjektiv, zvláště složenin slučovacích typu *топливно-энергетический (т.-э-ая промышленность)* – palivoenergetický (průmysl), *сердечно-сосудистый (с.-с-ые заболевания)* – srdeční a cévní (choroby), *транспортно-экспедиционный (т.-э-ая контора)* – přepravní zasilatelství apod.

4.6 Příznačným rysem ruštiny, souvisícím s menším stupněm flexivnosti, je i častý výskyt substantivních neshodných přívlasků tam, kde má čeština adjektivní přívlasek shodný, např.:

комета Галлея	<i>Halleyova kometa</i>
институт Гэллага	<i>Gallupův institut</i>
программа мира	<i>mírový program</i>
стол переговоров	<i>jednací stůl</i>
права человека	<i>lidská práva</i>
пенсия по старости	<i>starobní důchod</i>
коробка передач	<i>rychlostní skříň</i>
срок поставки	<i>dodací lhůta</i>